

DAVLAT ULUSHI ISHTIROKIDAGI JAMIYATLARDA MHXS (MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI) ASOSIDA BUXGALTERIYA HISOBINI YURITISH VA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI TUZISH TARTIBI

*Abdusoliev Asilbek Ilxomjon o'g'li,
Bank-moliya akademiyasi,*

Davlat moliyaviy nazorati va auditi, (DMHA1-22), tinglovchi.

Annotatsiya: Maqolada davlat ulushi ishtirokidagi jamiyatlarda mhxs (moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari) asosida buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi haqida gap borgan.

Kalit so'zlar: moliya, marketing, hisobot, buxgalteriya, moliyaviy tahlil, moliyaviy hisobot, bank tizimi.

ПОРЯДОК УЧЕТ И ПОДГОТОВКИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В ГОСХОЛДИНГАХ НА ОСНОВЕ МСФО (МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ)

Абдусолиева Асилбек Ильхомжон Угли,

Академия банковского дела и финансов, Государственный финансовый контроль и аудит, (DMHA1-22), аудитор.

Аннотация: В статье рассматривается порядок ведения бухгалтерского учета и составления бухгалтерской отчетности на основе МСФО (международных стандартов финансовой отчетности) в обществах с государственной долей участия.

Ключевые слова: финансы, маркетинг, отчетность, Бухгалтерский учет, финансовый анализ, финансовая отчетность, банковская система.

THE PROCEDURE OF ACCOUNTING AND PREPARATION OF FINANCIAL STATEMENTS IN STATE-HOLDING COMPANIES ON THE BASIS OF IFRS (INTERNATIONAL STANDARDS OF FINANCIAL REPORTING)

Abdusoliev Asilbek Ilxomjon o'g'li,

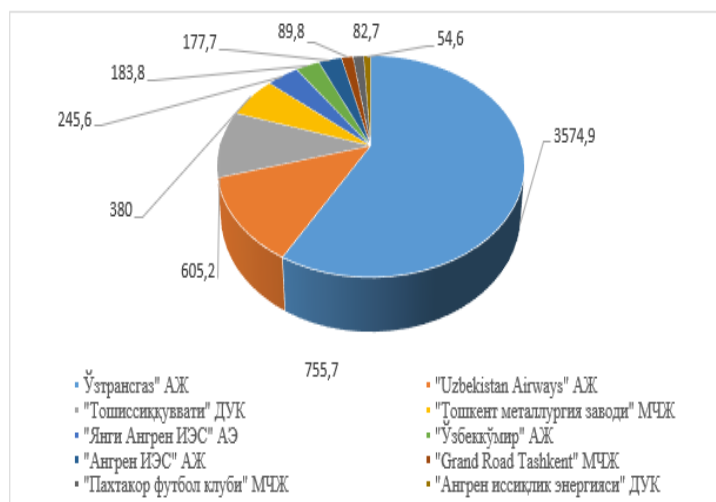
Academy of Banking and Finance, Public financial control and audit, (DMHA1-22), auditor.

Annotation: the article deals with the procedure for maintaining accounting and compiling financial statements on the basis of IFRS (International Financial Reporting Standards) in societies with the participation of the state share.

Keywords: Finance, marketing, reporting, accounting, financial analysis, financial reporting, banking system.

KIRISH. Bugungi kunda nazariy-amaliy tadqiqotlar, ilmiy-iqtisodiy adabiyotlar va rivojlangan davlatlarning ilg'or tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, davlatning erkin talab-taklif muvozanatiga aralashmagan holda iqtisodiyot boshqaruvini aynan bozor va halol raqobatga asosan tashkil etilishi, iqtisodiyot sohasida yuqori raqobatbardoshlik va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashi vaqt o'tishi bilan o'z tasdig'ini topmoqda. Shu munosabat bilan yildan-yilga davlat korxonalari sonini xususiyashtirish orqali kamaytirish, mavjudlarining faoliyatini ochiqlik va shaffoflik asosida tashkil etilishini ta'minlash borasida ko'pgina amaliy ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, davlat ulushi mavjud va davlat korxonalari faoliyatining raqobatbardoshligini ta'minlash va xorijiy investorlar uchun jozibadorligini oshirish maqsadida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobotlarni rasmiylashtirish masalasi davlatimiz rahbari tomonidan kun tartibidagi eng dolzarb masalalardan biri etib belgilandi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Bugungi kunda mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan davlat korxonalari reestri bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatimizda 2340 nafar turli mulkchilik shaklidagi korxonalar faoliyat yuritmoqda. Ulardan 732 nafari Toshkent shahrida ro'yhatdan o'tgan bo'lsa, 107 nafari Qoraqalpog'iston Respublikasidagi faoliyat yuritadi[6]. Agentlik ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda respublika miqyosida yilni kamomad bilan tugatgan yirik 10 ta davlat korxonalarining umumiy zarur hajmi 6040,3 mlrd. so'mni tashkil etgan (1-rasm).

1-rasm. 2020 yilda zarar ko'rgan davlat ishtirokidagi korxonalar (mlrd.so'm) Shu munosabat bilan davlat-xususiy sheriklik asosida ishlashni yo'lga qo'yish, davlat korxonalarida moliyaviy va buxgalteriya hisobotlarining ochiq va shaffof shakllantirilishini tashkil etish hamda xorijiy investorlarni zarur axborot muhiti bilan ta'minlash va xalqaro moliya bozorlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, hisob va audit sohalari mutaxassislarini xalqaro standartlar bo'yicha tayyorlash tizimini takomillashtirish ushbu sohadagi ustuvor masalalardan biridir.

Respublikadagi davlat ulushi ishtirokidagi korxonalar faoliyatini boshqarishning me'yoriy-huquqiy hujjatlar tizimi qonunchilik nuqtai nazaridan takomillashtirilgan bo'lib, hozirga vaqtda qadar 13 ta asosiy kontekst bo'yicha qonunchilik hujjatlari mavjud (1-jadval).

1-jadval.

Davlat ulushi ishtirokidagi korxonalarini boshqarishning me'yoriy huquqiy hujjatlar tizimi[1]

1	O'zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonun	https://lex.uz/docs/2382409
2	O'zbekiston Respublikasining "Mas'uliyati cheklangan hamda qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlarga to'g'risida"gi Qonun	https://lex.uz/docs/22525
3	O'zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi Qonun	https://lex.uz/docs/2662539
4	O'zbekiston Respublikasining "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonun	https://lex.uz/docs/64290#66375
5	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 14 yanvardagi PF-5630-son "Davlat aktivlarini boshqarish, monopoliyaga qarshi kurashishni tartibga solish tizimini va kapital bozorini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni	https://lex.uz/docs/4160392
6	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 14 yanvardagi PQ-4112-son "O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi Qarori	https://lex.uz/docs/4143524
7	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 fevraldagi PQ-4611-son "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori	https://lex.uz/docs/4746047
8	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16 oktabrdagi 215-son "Ustav fondida davlat ulushi bo'lgan korxonalarining samarali boshqarilishini va davlat mulkining zarur darajada hisobga olinishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori	https://lex.uz/docs/1072916
9	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 28 iyundagi 207-son "Davlat ulushi bo'lgan aksiyadorlik jamiyatlari va boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyati samaradorligini baholash mezonlarini joriy etish to'g'risida"gi Qarori	https://lex.uz/docs/2712352
10	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 14 dekabrda 1013-son "Davlat ishtirokidagi korxonalar moliyaviy sog'lomlashtirish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori	https://lex.uz/docs/4106617
11	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 15 maydagi 404-son "O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi faoliyatini tashkil etish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori	https://lex.uz/docs/4338823
12	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 30 oktabrdagi 674-son "Davlat ishtirokidagi xo'jalik jamiyatlari hamda davlat unta korxonalarini to'g'risidagi ma'lumotlarni ochkor etish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori	https://lex.uz/docs/5073659
13	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 9 dekabrda 775-son "Davlat ishtirokidagi korxonalar ijro etuvchi organi faoliyati samaradorligini baholash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi	https://lex.uz/docs/5149408

Davlat korxonalari faoliyatini olib borishning qonuniy asoslarini yanada takomillashtirish, ish yuritishda byurokratik holatlarni bartaraf etish hamda milliy hisobchilik tizimini xalqaro tajriba asosida xorijiy standartlar bo'yicha integratsiyani yo'lga qo'yish maqsadida 24.02.2020 yildagi PQ-4611-sonli Prezident Qarori qabul qilingan bo'lib, unga ko'ra:

aksiyadorlik jamiyatlari, tijorat banklari, sug'urta tashkilotlari va yirik soliq to'lovchilar toifasiga kiritilgan yuridik shaxslar:

2021 yil 1 yanvardan boshlab, MHXS asosida buxgalteriya hisobi yuritilishini tashkil etadi va 2021 yil yakunlaridan boshlab moliyaviy hisobotni MHXS asosida tayyorlaydi, qonun hujjatlarida MHXSga o'tishning ertaroq muddatlari nazarda tutilgan yuridik shaxslar bundan mustasno;

TAHLIL VA NATIJALAR.2021 yil yakuniga qadar buxgalterlarni xalqaro sertifikatlash doirasida «MHXS bo'yicha moliyaviy hisobot» fanini muvaffaqiyatli topshirganligi to'g'risida hujjatga yoxud «Sertifikatlangan xalqaro professional buxgalter (CIPA)», «Sertifikatlangan diplomli buxgalter (ASSA)», «Sertifikatlangan jamoatchi buxgalter (SRA)» va «Xalqaro moliyaviy hisobot bo'yicha diplom (DipIFR)» sertifikatlaridan (keyingi o'rinlarda — xalqaro buxgalter sertifikati) biriga ega kamida uch nafar mutaxassis miqdorida MHXSni sifatli qo'llash uchun yetarli bo'lgan buxgalteriya xizmati xodimlari bilan ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi 2020 yildan boshlab, ushbu bandda ko'rsatilmagan davlat ulushi bo'lgan xo'jalik jamiyatlari va davlat korxonalarining MHXS asosida buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobotni tayyorlashga o'tish jadvali har yili tasdiqlanishi va 1 iyunga qadar rasmiy veb-saytida e'lon qilinishini ta'minlanishi belgilab qo'yilgan. Xo'sh, aslini olganda MHXSning mohiyati nimadan iborat? Nima uchun so'nggi yillarda davlat va hukumat tomonidan MHXS ga o'tishga katta e'tibor qaratilmoqda?

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) ommaviy kompaniyalarning moliyaviy hisobotlarini izchil, shaffof va butun dunyo bo'ylab oson taqqoslanadigan qilish uchun mo'ljallangan buxgalteriya hisobi qoidalari to'plamidir[2]. Hozirgi vaqtda IFRS 167 ta malaka me'yorlari (yurisdiksiya)ga ega, shu jumladan Yevropa Ittifoqidagi kompaniya va firmalar faoliyati uchun to'liq qamrovga ega. Qo'shma Shtatlar boshqa tizimdan, umumiy qabul qilingan buxgalteriya tamoyillaridan (GAAP) foydalanadi[3].

IFRS standart talablari quyidagilardan iborat:

- IFRS buxgalteriya hisobi faoliyatining keng doirasini qamrab oladi. IFRS majburiy qoidalarni belgilaydigan biznes amaliyotining ayrim jihatlari mavjud.

- Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot: Bu buxgalteriya balansi. IFRS balansning tarkibiy qismlari haqida hisobot berish usullariga ta'sir qiladi.

- Umumiy daromad to'g'risidagi hisobot: Bu bitta hisobot shaklida bo'lishi mumkin yoki foyda va zarar to'g'risidagi hisobotga va boshqa daromadlar to'g'risidagi hisobotga, shu jumladan mulk va asbob-uskunalarga bo'linishi mumkin.

- Kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobot: Taqsimlanmagan foyda to'g'risidagi hisobot sifatida ham tanilgan, bu kompaniyaning ma'lum moliyaviy davr uchun daromad yoki foyda o'zgarishini hujjatlashtiradi.

- Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot: Ushbu hisobot kompaniyaning ma'lum davrdagi moliyaviy operatsiyalarini umumlashtiradi, pul oqimlarini operatsiyalarga, investitsiyalarga va moliyalashtirishga ajratadi.

Ushbu asosiy hisobotlarga qo'shimcha ravishda, kompaniya buxgalteriya siyosati haqida qisqacha ma'lumot berishi kerak. To'liq hisobot ko'pincha foyda va zarardagi o'zgarishlarni ko'rsatish uchun oldingi hisobot bilan yonma-yon ko'riladi. IFRS Xalqaro Buxgalteriya Standartlari Kengashi (IASB) tomonidan chiqarilgan. IFRS tizimi ba'zan Xalqaro Buxgalteriya Standartlari (IAS) bilan chalkashib ketadi, ular 2001 yilda IFRS almashtirilgan eski standartlardir. Qayta ko'rib chiqilgan moliyaviy hisobotning konseptual asosi IASB tomonidan 2018 yil mart oyida e'lon qilingan va IASB va IFRS sharhlash qo'mitasi uchun darhol qo'llanilgan. <http://www.iasb.org>

operatsiyaga IFRS Buxgalteriya hisobi standarti qo'llanilmasa, hisob siyosatini ishlab chiqishda Konseptual asosdan foydalanadigan kompaniyalar uchun qayta ko'rib chiqilgan Konseptual asos 2020 yil 1 yanvardan yoki undan keyin boshlanadigan yillik hisobot davrlari uchun amal qiladi, bundan oldinroq qo'llashga ruxsat beriladi. Yuqorida aytganimizdek, MHXS standartlari asosida tayyorlanuvchi moliyaviy hisobotlar va an'anaviy buxgalteriya hisoboti[4] ning o'rtasidagi asosiy farq ularning oxirgi iste'molchilariga berilgan targetlar bilan farqlanadi. O'zbekiston uchun fiskal hisobot qoidalari moliyaviy hisobotdan ko'ra ko'proqdir, ya'ni buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotning asosiy foydalanuvchilari mamlakat statistika va soliq muassasalari hisoblanadi. Holbuki, MHXSga muvofiq hisobot berish eng maqbul, optimal iqtisodiy qarorni qabul qilish uchun investorlar va menejrlarni tijorat korxonaning haqiqiy holati to'g'risida xabardor qilishga qaratilgan[5]. Ayni vaqtda O'zbekiston Respublikasida MHXS ning 60 dan ziyod standartlari va sharhlari Moliya vazirligining "O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llash uchun moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va unga tushuntirishlar matnini tan olish to'g'risida"gi buyrug'i[3] ga asosan tan olingan bo'lib, ular asosida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlarni tashkillashtirish yo'lga qo'yilgan. Moliyaviy hisobotni tayyorlash uchun foydalaniladigan buxgalteriya tamoyillarini xalqaro miqyosida bir shaklga keltirish maqsadida Buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari bo'yicha Qo'mitasi (MHXSQ) tuzilgan. Ushbu Qo'mita tomonidan moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) ishlab chiqilib chop etilgan va barcha tadbirkorlik sub'ektlari hamda korxonalarda tadbir etish va rioya qilish uchun tavsiya etilgandir. Moliyaviy hisobotni taqdim etish kabi MHXSning asosiy maqsadiga erishish uchun quyidagilar belgilanishi kerak

- vazifalarni yechish uchun talab yetiladigan moliyaviy ma'lumot;
- axborot tizimini tuzish tamoyillari;
- moliyaviy hisobot elementlari.

Moliyaviy hisobotning maqsadi moliyaviy ahvol, faoliyat natijalari va moliyaviy ahvoldagi o'zgarishlar haqida ma'lumot taqdim etishdan iboratdir. Ushbu ma'lumot keng doiradagi foydalanuvchilarga qarorlarni qabul qilish uchun zarurdir. Moliyaviy hisobot foydalanuvchilar tomonidan qabul qilinadigan iqtisodiy qarorlar, korxonani pul mablag'lari va ularni ekvivalentlarini yaratish va ko'paytirish, shuningdek bu jarayonni barqarorligi va o'z vaqtida amalga oshirilishi imkoniyatini baholashni talab etadi. XULOSA. Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot iqtisodiyot va tadbirkorlik faoliyati sohasida axborotga bo'lgan konstitutsion huquqni ta'minlagan holda O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy makon va bozor birligining kafolatidan biri hisoblanadi. Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotni tuzishni tartibga solish O'zbekiston Respublikasida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tuzish tizimini rivojlantirishning maqsadga muvofiqligini ta'minlab berishi, ko'plab manfaatdor foydalanuvchilar qiziqishlarini hisobga olishi hamda izchillikni ta'minlashi lozim. Ushbu jarayonda davlat hokimiyati va hukumat organlari zimmasiga yuklatiladigan vazifalarni atroflicha tahlil qilish davlat ulushi mavjud bo'lgan korxonalar va boshqa tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatining moliyaviy hisobotlarini tuzishda yaratiladigan yengilliklar va tashqi kuzatuvchilar uchun xalqaro standartlar asosida rasmiylashtirishning afzalliklarida namoyon bo'ladi.

Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot standartlarining jamiyat uchun ahamiyatini e'tiborga olgan holda, birinchi navbatda standartlarning adekvatligi va sifatiga qat'iy ishonch hamda ularga to'liq ishonish mumkinligiga asoslangan holda ularni har taraflama e'tirof etish, ularni qabul qilish jarayoniga kasbiy hamjamiyatni jalb qilish lozim.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. <https://davaktiv.uz/uz/corporate/meyoriy-huquqiy-hujjatlar>